

מרד יהוא (מל"ב ט', א – י', ל)

א. מבוא – חלק ראשון:

חשיבות סיפורנו בקורות שתי הממלכות ושייכותו ל'סיפורי הנביאים'

1. מרד יהוא כצומת היסטורי בספר מלכים

הסיפור על מרד יהוא שבפתחו אנו עומדים הוא הסיפור הארוך ביותר בספר מלכים – קרוב לשבעים פסוקים אורכו, והוא מן המורכבים והדרמטיים שבספרנו. כפי שנסביר להלן, האירוע המתואר בסיפור זה – הכרתת בית אחאב בידי יהוא והקמת בית מלוכה חדש בישראל, בית יהוא – הוא האירוע המשמעותי ביותר בקורות ממלכת ישראל מאז הקמתה בימי ירבעם בן נבט.

חשיבותו של מרד יהוא אינה בעצם העובדה שבית מלוכה אחד הוכרת והוחלף בבית מלוכה אחר. חילופים מעין אלה אירעו בתולדות ממלכת ישראל כהנה וכהנה, לעתים תוך השמדת בית המלוכה הקודם בידי תופש המלוכה החדש בדומה למה שעשה יהוא.¹

החידוש במרד יהוא הוא במניע שהביא להתחלפות בתי המלוכה: התחלפות בתי המלוכה זאת הפעם נבעה מהסתייגות עמוקה של המורד מאופיו הדתי והמוסרי של בית המלוכה הקיים. סגנון המלוכה של בית אחאב התבטא בשחיתות דתית-מוסרית: רצח נבות וירושת כרמו; קיום פולחן אלילי רשמי בשומרון ובישראל כולה בחסות בית המלוכה; רדיפת נביאי ה' הפועלים בממלכה; והשורש לכל הרעות הללו – ההתקרבות לתרבות הכנענית הצפונית של צור וצידון בהשפעתה של איזבל.

בהשמדת בית אחאב, הדגיש יהוא חזור והדגש את הסיבות הדתיות שמפניהן הוא עושה זאת, ולא הסתפק בהשמדת בית המלוכה בלבד, אלא השמיד אף את עבודת הבעל מישראל (י', כח). כך חולל מרד יהוא שינוי דתי גדול בממלכת ישראל – הממלכה טוהרה מן האלילות שדבקה בה בימי בית המלוכה הקודם.

אלא שהשינוי הדתי שחולל יהוא בממלכת ישראל לא היה שינוי שלם: יהוא החזיר את המצב הדתי בישראל אל מה שהיה לפני הסטייה האלילית של בית אחאב – אל 'חטאי ירבעם' – מצב שעתיד להמשיך וללוות את קיומה של ממלכת ישראל עד לחורבנה: "רק חטאי ירבעם בן נבט אשר החטיא את ישראל לא סר יהוא מאחריהם – עגלי הזֶבֶב אשר בית אל ואֶשֶׁר בְּדֹן" (י', כט).²

גם מבחינה פוליטית, היו למרד יהוא משמעויות מרחיקות לכת. כלפי חוץ – נעכרו יחסי החוץ של ממלכת ישראל עם שכנותיה הקרובות והרחוקות; ואילו כלפי פנים זכתה ממלכת ישראל עצמה לציביות ממושכת. הבה נפרט זאת:

מרד יהוא קטע באחת את יחסי הקרבה היתירה, ושמא יש לומר את יחסי הברית, בין ממלכת ישראל ובין שתי הממלכות הגובלות בה מצפון ומדרום: עם הריגת איזבל בידי יהוא, נתבטלה באבחת חץ אחד הברית עם ממלכת הצידונים; ועם הריגת אחזיה מלך יהודה באותו יום עצמו, נתבטלה הברית עם ממלכת יהודה.

אין ספק שתוצאות אלו פגעו במעמדה המדיני של ממלכת ישראל, החלישו את כוחה הצבאי, וחשפו אותה בחולשתה אל מול אויבתה המרה באותם דורות – ממלכת ארם. ודבר זה נרמז בדברי הסיכום של מלכות יהוא:³

לב בַּיָּמִים הָהֵם הָחֵל ה' לְקַצֹּת בְּיִשְׂרָאֵל
וַיִּכַּסּ הַזָּאֵל בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל...

¹ לפני מרד יהוא מרד בעשא בנדב בן ירבעם ומלך במקומו, תוך שהוא משמיד את כל בית ירבעם (מל"א ט"ו, כז-ל); זמרי מרד באלה בן בעשא והשמיד את כל בית בעשא (שם ט"ז, ט-יג); עמרי מרד בזמרי (שהספיק למלוך שבעה ימים) וגרם לו לשרוף עצמו בבית המלך בתרצה (שם טז-כ). מלכות עמרי התקיימה בידו רק לאחר מות תבני בן גנת שמלך על חצי ישראל (שם שם כא-כב).

לאחר מרד יהוא נרצח זכריה בן ירבעם (דור חמישי ליהוא) בידי שלום בן יבש שמלך תחתיו (מל"ב ט"ו, י-יב); שלום מלך חודש אחד, ואז נרצח בידי מנחם בן גדי שמלך תחתיו (שם שם יג-טו); פקח בן רמליהו רצח את פקחיה בן מנחם ומלך תחתיו (שם שם כה); הושע בן אלה רצח את פקח ומלך תחתיו (שם שם ל).

² הפולחן הקשור בעגלים בבית אל ובדן לא היה פולחן אלילי, אלא היה מכוון לה' א-לוהי ישראל. אחת הראיות שמביא לכך רבי יהודה הלוי בספר הכוזרי (מאמר רביעי סעיף יג) הוא ממקומו: "ויהוא... מחה כל זכר לעבודת הבעל (י', כח), אך בעגלים לא שלח ידו (י', כט)". ראה על כך בפירוט בסדרת העיונים 'חטאות ירבעם' עיון ה.

³ פס' לא-לו הם כפי הנראה מחוץ לסיפורנו, ושייכים לפסקה הקבועה המוקדשת לסיכום מלכותו של כל מלך בספרנו. דבר זה יידון בעיון המבוא – חלק שני.

במקרא לא נאמר דבר על הדרך שבה התמודד יהוא עם המצב המדיני החדש שהוא עצמו יצר בסילוק בית אחאב וספיחיו מן העולם. אולם ממקורות אשוריים שבהם נזכר יהוא, נראה שמדיניותו הייתה לחסות תחת כנפי המעצמה העולה אשור, ולזכות בעזרתה כנגד הארמים.⁴

המאפיין את הפוליטיקה הפנימית של ממלכת ישראל עד עליית בית יהוא היה חוסר היציבות, אשר נבע מהתחלפות תדירה ולעתים מהירה של בתי המלוכה⁵ (בניגוד לממלכת יהודה שבה התקיימה שושלת אחת לאורך כל שנות קיומה). אמנם בתקופת בית עמרי ואחאב הגיעה ממלכת ישראל ליציבות יחסית שלא זכתה לה עד לבית זה: שלושה דורות של מלכים מבית עמרי מלכו בישראל במשך יותר מארבעים שנה.⁶ אולם מרד יהוא שם קץ גם לאתנחתא זו של יציבות יחסית בממלכת ישראל, וגרם להחלפה נוספת של בית המלוכה.

אלא שדווקא מהפכה זו זיכתה את ממלכת ישראל ביציבות פוליטית מופלאה שלא ידעה עד עתה: בית המלוכה החדש העמיד חמישה דורות של מלכים שמלכו בזה אחר זה במשך יותר ממאה שנה – כמחצית זמן קיומה של ממלכת ישראל כולה! ירידתו של בית יהוא מן המלוכה, עם רציחתו של זכריה בן ירבעם (דור חמישי ליהוא), אירעה כשנות דור לפני חורבן הממלכה, והיא כבר מבשרת את סופה של ממלכת ישראל: שוב משתררת בממלכה אי-יציבות פוליטית, רציחות חוזרות ונשנות של מלכים והתחלפות בתי מלוכה.⁷ עם סיום תקופה זו בא הקץ על ממלכת ישראל מידי אשור.

השפעה מדינית נוספת הייתה למרד יהוא על קורותיה של ממלכת יהודה באותו דור, אך השפעה זו הייתה הפוכה במגמתה מזו שהייתה למרד על ממלכת ישראל. אם על ממלכת ישראל הביא מרד יהוא יציבות פנימית מתמשכת, הרי שעל ממלכת יהודה, הביא מרד יהוא זעזועים: עד למרד נהנתה ממלכת יהודה מיציבות פוליטית, אולם הריגת אחזיה מלך יהודה בידי יהוא הביאה את עתליה אם אחזיה ובת אחאב לתפוס את השלטון בירושלים למשך שש שנים. מעשה זה של עתליה היה כרוך בהשמדת צאצאי בנה (- נכדיה), שממנה ניצל רק התינוק יואש, אשר הוחבא בבית ה'. כשהיה יואש בן שבע שנים, פרץ בירושלים מרד שהונהג בידי יהוידע כהן הראש, שתוצאותיו היו המלכת יואש והריגת עתליה.

מרד יהוידע הוא השתקפות מאוחרת של מרד יהוא, כיוון שגם במרד זה הושם הקץ לשלטון בית אחאב, והפעם בשלוחה הירושלמית שלו: עתליה הייתה בת אחאב (ואיזבל?), ובחסותה פעל פולחן הבעל בירושלים. בעקבות מרד יהוידע חזרה אפוא ממלכת יהודה לנאמנותה הבלעדית לה' ולפולחנו במקדש שבירושלים, ולנאמנות לבית דוד שנותק מעתה מבית אחאב.

מרד יהוא היה אם כן אירוע היסטורי דרמטי בעל השלכות דתיות ופוליטיות משמעותיות, עד שניתן לראות בו צומת היסטורי בקורותיהן של ממלכות ישראל ויהודה. אירוע כזה ראוי אפוא לביטוי ספרותי רחב יריעה ומפורט בספר מלכים, ביטוי שיעניק לקורא תמונה חיה ודרמטית של מהלכיו, ויתאר את המעשים שנעשו תוך הצגת המניעים של העושה אותם. כל זאת, ועוד יותר, אנו מוצאים בסיפור מרד יהוא.

2. סיפור מרד יהוא כ'סיפור נביאים'

במבוא הכללי שהקדמנו לסדרת עיונים זו (בסעיף ד שלו), הראינו כי הסיפורים העוסקים בממלכת ישראל בספר מלכים הם רובם ככולם 'סיפורי נביאים', סיפורים שבמוקדם עומד נביא או שמתוארת בהם התגשמות נבואה. האם שייך סיפורנו לקבוצה זו של סיפורים?

סיפור מרד יהוא הוא תיאור אירוע פוליטי דרמטי מתמשך: שר צבא נועז ורב תחבולות חולל הפיכה צבאית רוויית דמים בעזרת קציניו וחייליו. הוא מכרית את בית המלוכה הקיים, ומייסד שושלת מלוכה חדשה שהוא מלכה הראשון. האם ראוי

⁴ ראה ח' תדמור, ערך 'יהוא' באנציקלופדיה המקראית, כרך ג ראש עמודה 477. הראיה להשערה זו היא מן 'האובליסק השחור' של שלמנאסר השלישי שהוצב באחת משנות מלכותו הראשונות של יהוא (הקטע מן האובליסק הנוגע ליהוא מופיע באנצ' המקראית שם). בתבליט שבאובליסק הזה מופיעה כנראה דמותו של יהוא עצמו, בראש משלחת נושאת מנחה, כשהוא משתחוה לשלמנאסר. בכיתוב שבשולי התבליט מופיע שמו של יהוא והמנחה שהביא עמו – זהב וכסף וכלי זהב שונים. זהו התייעוד הראשון לתשלום שמשלמת שומרון לאשור. כיוון שממלכת ישראל לא עמדה בקשר מלחמתי עם אשור באותם ימים, יש לשער שמטרת המס והכניעה של יהוא לאשור נועדה להסיר מעליו את הלחץ הארמי.

⁵ ראה חלקה הראשון של הערה 1 לעיל.

⁶ ראה 'פרקי אליהו' עמ' 388 למטה ועמ' 389.

⁷ ראה הערה 1 בחלקה השני.

סיפור שזהו עיקר עלילתו ותוכנו להיחשב על 'סיפורי הנביאים' שבספרנו, והאם עלינו לכלול אותו בסדרת עיונינו ל'פרקי נביאים בספר מלכים'?

שאלה דומה עמדה לפנינו ביחס לסיפור פילוג הממלכה במל"א י"ב: אף בסיפור ההוא בא תיאורו של אירוע פוליטי דרמטי, וההוויה השוררת בו אינה 'נבואית', אלא פוליטית-חילונית'.

אמנם נכון הדבר, שבשני הסיפורים הללו מתגשמת נבואה שקדמה לכל אחד מן הסיפורים: בסיפור שבפרק י"ב מתקיימת נבואת אחיה השילוני מהפרק הקודם על פילוג הממלכה והפיכת ירבעם למלך על ישראל (מל"א פרק י"א); בסיפורנו מתקיימות נבואות אליהו על מלוכת יהוא על ישראל (שם י"ט, טז-יח) ועל הכרתת בית אחאב (שם כ"א, כא-כד).

אולם האם סיפור שמכיל בתוכו תיאור של התגשמות נבואה, מגדירו בהכרח כ'סיפור נבואי', אף אם האווירה השוררת בו אינה 'נבואית'?

אכן אפשר שסיפור **שכל עלילתו** נועדה להגשים נבואה קודמת (ולא רק תיאור של אירוע בודד מתוך הסיפור נועד לכך⁸) הוא 'סיפור נביאים', אולם נראה שיש לצרף לכך תנאים נוספים:

כדי שסיפור כזה ייחשב על 'סיפורי הנביאים', יש צורך ב'נוכחות' המורגשת של הנביא ושל הנבואה ברקע הסיפור, עד שהקורא את הסיפור לא יוכל להתעלם מהם. יתרה מזאת: יש צורך בכך שלפחות דמות מרכזית אחת בסיפור תהא מודעת לנבואה, ואולי אף תפעל בהשפעתה. קיומם של תנאים אלו, הופך את הנביא ואת נבואתו לחלק ממשי של הסיפור: הנביא משמש דמות מפתח בסיפור, אף שאינו מופיע בפועל על במתו. ואכן, נראה כי תנאים אלה מתקיימים בסיפור פילוג הממלכה.⁹

בניגוד לסיפור פילוג הממלכה הממשיך ברצף את סיפור נבואת הפילוג, סיפור מרד יהוא אינו 'נהנה' מרצף ומהמשכיות לסיפורי הנביאים המהווים לו רקע. בין הסיפורים על חטאי אחאב ואיזבל ונבואות אליהו כנגדם ובין סיפור מרד יהוא חוצצת מחרוזת ארוכה של סיפורים שבמרכזם עומד אלישע. חיץ זה אינו רק ספרותי אלא גם כרונולוגי: שנים רבות עברו בין הופעת אליהו לפני אחאב בכרם נבות כשהוא נושא עליו נבואת כיליון ובין סיפור מרד יהוא המגשים נבואה זו. אליהו כבר עלה בסערה השמימה ונבואתו נשכחה מן הקורא. כיצד אפוא 'מונחת' בסיפורנו דמותו של אליהו ותוכן נבואתו? והרי נוכחות זו (ולא רק עצם העובדה שהנבואה מתגשמת בסיפורנו), נחוצה כדי שניתן יהיה להגדיר את סיפורנו כאחד מסיפורי הנביאים!

בשני ערוצים מונכחים בסיפורנו דמותו של הנביא אליהו ותוכן נבואתו:

הערוץ הראשון הוא בהופעת נביאים אחרים ונבואות אחרות בסיפור – העומדים בזיקה לאליהו ולנבואתו. בראש סיפורנו מופיע אלישע, תלמידו ויורשו של אליהו, כמי ש'מתניע' את התהליך ההיסטורי כולו בהוראתו לאחד מבני הנביאים:

ט', א וְאֵלִישָׁע הַנְּבִיאַ קָרָא לְאַחַד מִבְּנֵי הַנְּבִיאִים וַיֹּאמֶר לוֹ:
הֲגַר מִתְּנִיךָ וְקַח פֶּה הַשֶּׁמֶן הַזֶּה בְּיָדְךָ וְלֵךְ רֵמֶת גִּלְעָד.
ב וּבָאתָ שָׁמָּה וְרָאָה שָׁם יְהוּא בֶן יְהוֹשָׁפָט בֶּן נִמְשִׁי
וּבָאתָ וְהִקְמַתוּ מִתּוֹךְ אֶחָיו וְהִבִּיאתָ אֹתוֹ חֹדֶר בְּחֹדֶר.
ג וְלָקַחְתָּ פֶה הַשֶּׁמֶן וַיִּצְקֶתָ עַל רֵאשׁוֹ וַאֲמַרְתָּ:
כֹּה אָמַר ה', מִשְׁחֶתִיךָ לְמֶלֶךְ אֵל יִשְׂרָאֵל

⁸ דוגמה לכך: גירושו של אביתר מכהונתו לענתות בידי שלמה הייתה "למלא את דבר ה' אשר דבר על בית עלי בשלה" (מל"א ב', כו-כז). אולם אין בכך כדי להפוך את הסיפור השלם הכלול בפרק ב' שם לסיפור נביאים.

⁹ בסדרת העיונים 'פילוג הממלכה' כתבנו (בעיון המבוא בסעיפים 1-2) כי על אף ההבדלים הניכרים בין הסיפור שבפרק י"א (אחרית שלמה) לזה שבפרק י"ב (פילוג הממלכה), ברור כי הסיפור שבפרק י"ב הוא המשכו הישיר של קודמו, והרצף ביניהם אינו ניתן לקטיעה. בזכות הרציפות הזאת בין שני הסיפורים, אין הקורא את הסיפור שבפרק י"ב יכול להסיח את דעתו מאחיה השילוני ומנבואתו שעמדו במרכז הסיפור הקודם הכלול בפרק י"א, והוא מודע לכך שהאירועים שהוא קורא אודותם עתה אינם אלא תיאור הגשמת אותה נבואה בדרך מהירה ומדויקת. יתרה מזאת: הקורא גם יודע שירבעם מודע אף הוא לכך שהמלוכה מוגשת לו כהבטחת אחיה הנביא (ראה שם עיון ג סעיף 4). אולם הכתוב אינו מסתפק בנוכחות אחיה הנביא ובנוכחות נבואתו החופפות על הסיפור שבפרק י"ב מכוח הרציפות שבין הסיפורים ומכוח ידיעתו של ירבעם, אלא 'מנכיח' אותם באמירה מפורשת בפסוק טו: "...כִּי הִיְתָה סִבָּה מֵעַם ה' לְמַעַן הִקְיִים אֶת דְּבָרוֹ אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' בְּיַד אֶחָיו הַשִּׁילֹנִי אֵל יִרְבֵּעַם בֶּן נְבֻט" (ראה שם עיון א סעיף 3).

דווקא רחבעם, המשמש כדמות הראשית בסיפור פילוג הממלכה, אינו מודע לנבואה זו, אולם אף הוא מקדם את קיום הנבואה **שלא מדעת**. בסיום הסיפור פועל רחבעם מחמת אי-ידיעתו פעולה הפוכה: הוא מגייס את עמו למלחמה, שמטרתה להשיב אליו את המלוכה. או אז מופיע נביא ירושלמי – שמעיה איש הא-לוהים, ומודיע לרחבעם כי ההתרחשות שאירעה בשכם הייתה מכוונת מאת ה', ונבואה זו מבטלת את תכניות המלחמה של רחבעם. אף חתימת הסיפור בהופעת נביא ובהשפעה מיידית של נבואתו על האירועים הפוליטיים, מצדיקה את הכללת הסיפור בין 'סיפורי הנביאים'.

וּפְתַחַת הַדְּלֶת וְנִסְתְּהָ וְלֹא תַחֲפָה.

בפעולתו זאת, מקיים אלישע את מה שנצטווה אליהו רבו שנים רבות לפני כן בהר חורב ולא קיים¹⁰:

מל"א י"ט, טו וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו: לֵךְ שׁוּב לְדַרְכֶּךָ מִדְּבַרְהָ דְמִשְׁקָה
וּבֵאתָ וּמְשַׁחְתָּ אֶת הַזָּאֵל לְמַלְךְ עַל אֲרָם¹¹
זו וְאֵת יְהוּא בֶן נִמְשִׁי תִמְשַׁח לְמַלְךְ עַל יִשְׂרָאֵל...
יז וְהָיָה הַנִּמְלֹט מִחֶרֶב הַזָּאֵל יָמִית יְהוּא...
יח וְהִשְׁאַרְתִּי בְיִשְׂרָאֵל שִׁבְעַת אֲלָפִים
כָּל הַבְּרָכִים אֲשֶׁר לֹא כָרְעוּ לַבַּעַל
וְכָל הַפָּה אֲשֶׁר לֹא נָשַׁק לוֹ.

אמנם אלישע אינו מופיע עוד בסיפור מרד יהוא, וגם בהמשך קיומו של בית יהוא אין מתוארת כל פעולה שלו עד לתיאור מותו¹², אך קשה להפריז בחשיבות הופעתו בראש סיפורו: בשליחת אלישע את אחד מבני הנביאים למשוח את יהוא, מעניק אלישע גיבוי נבואי למרד, ומעצב את תודעתם של יהוא ואנשיו כי הם מקיימים במרדס הוראה נבואית.¹³

גם דמותו של 'אחד מבני הנביאים' הנשלח על ידי אלישע, והקרוא בפסוק ד 'הנער הנביא' תורמת לכך. הנער הנביא הוסיף להכרזת ההמלכה שלו, לאחר שמשח את יהוא, נבואה שלמה, ובה ציווי על הכרתת בית אחאב:

ז וְהִפְתָּה אֶת בֵּית אַחְזָב אֲדֹנֶיךָ וְנִקְמְתִי דָמֵי עַבְדֵי הַנְּבִיאִים וְדָמֵי כָּל עַבְדֵי ה' מִיַּד אֵיזָבֵל.
ח וְאֵבֶד כָּל בֵּית אַחְזָב וְהִכְרַתִּי לְאַחְזָב מִשְׁתֵּינִ בְּקִיר וְעֶצוֹר וְעִזּוֹב בְּיִשְׂרָאֵל.
ט וְנִתְתִּי אֶת בֵּית אַחְזָב כְּבֵית יָרְבֵּעַם בֶּן נְבֹט וְכְבֵית בַּעְשָׁא בֶן אַחֲזָה.
י וְאֵת אֵיזָבֵל יֵאָכְלוּ הַכְּלָבִים בְּחֶלֶק יִזְרְעֵאל וְאִין קָבֵר.

הקורא את סיפורו כחלק מספר מלכים כולו, נזכר כי נבואה זו בפי הנער הנביא אינה אלא חזרה כמעט מילולית על נבואה אחרת של אליהו – נבואתו לאחאב בכרם נבות (מל"א כ"א):¹⁴

כא הֲנִי מִבֵּי אֵלֶיךָ רָעָה וּבַעֲרַתִּי אַחֲרֶיךָ וְהִכְרַתִּי לְאַחְזָב מִשְׁתֵּינִ בְּקִיר וְעֶצוֹר וְעִזּוֹב בְּיִשְׂרָאֵל.
כב וְנִתְתִּי אֶת בֵּית יָרְבֵּעַם בֶּן נְבֹט וְכְבֵית בַּעְשָׁא בֶן אַחֲזָה אֶל הַפַּעַס אֲשֶׁר הִכְעִסְתָּ וַתַּחֲטֵא אֶת יִשְׂרָאֵל.
כג וְגַם לְאֵיזָבֵל דָּבַר ה' לֵאמֹר: הַכְּלָבִים יֵאָכְלוּ אֶת אֵיזָבֵל בְּחֶלֶק יִזְרְעֵאל.
כד הַמֵּת לְאַחְזָב בַּעִיר יֵאָכְלוּ הַכְּלָבִים וְהַמֵּת בַּשָּׂדֶה יֵאָכְלוּ עוֹף הַשָּׁמַיִם.

בהמשך הסיפור מתברר שיהוא מכיר היטב את נבואת אליהו שנאמרה בכרם נבות במקורה, ואיננו זקוק לתזכורתו של הנער הנביא.

עם סיום תיאורו של המרד מופיע דבר ה' ליהוא. כיוון שיהוא לא היה נביא, ברור שדבר ה' אליו היה באמצעות נביא, ומסתברים דברי המפרשים שדבר ה' הזה נאמר בפיו של הנער הנביא עלום השם שפעל בראש הסיפור:

י', ל וַיֹּאמֶר ה' אֵל יְהוּא:

יַעַן אֲשֶׁר הִטִּיבְתָּ לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינַי
כָּל אֲשֶׁר בִּלְבָבִי עָשִׂיתָ לְבֵית אַחְזָב
בְּנֵי רְבָעִים יִשְׁבוּ לָךְ עַל פְּסֵא יִשְׂרָאֵל.

נבואת הערכה זו למעשיו של יהוא חותמת את הסיפור,¹⁵ ונמצא סיפור מרד יהוא מוקף בפעילותם של נביאים ובדברי נבואתם: בראש הסיפור מחוללת הנבואה את פעולתו ומכוונת אותה, ובחתימת הסיפור מעריכה הנבואה את פועלו, וקובעת שהיה בהתאמה לנבואה המקדימה. מסגרת זו משייכת את סיפורו באופן מובהק לסיפורי הנביאים' בספר מלכים.

¹⁰ על השאלה הגדולה מדוע לא קיים אליהו צו זה של ה', ראה 'פרקי אליהו', חורב, עיון תנ.

¹¹ אף את משיחת חזאל לא קיים אליהו אלא אלישע תלמידו, וזאת בסיפור שקדם לסיפורו – ח', ז–טו.

¹² דיון על שאלת 'היעלמותו' של אלישע לאחר מעשה זה של שליחת תלמידו למשוח את יהוא – ראה 'פרקי אלישע', מינוי יהוא (עיון ב סעיפים 3–4; עיון ג; נספח סעיף 3).

¹³ ראה כיצד השפיעה הידיעה על משיחת יהוא בידי הנער הנביא על אנשיו של יהוא – ט', יב–יג.

¹⁴ על השאלה שבה נחלקו המפרשים, מניין לנער הנביא ידיעתה של נבואה זו, האם מאלישע או מנבואת עצמו, נדון בעיון המתאים בהמשך.

¹⁵ על גבולות סיפורו נדון בעיון המבוא – חלק שני.

הערוץ השני שבו מונכחות דמותו של אליהו ונבואתו בסיפור הוא בדיבוריו ובמעשיו של יהוא, הדמות הראשית בסיפורנו. בראש סעיף זה כתבנו כי כדי שסיפור ייחשב לסיפור נביאים יש צורך שלפחות דמות מרכזית אחת בסיפור תהא מודעת לנבואה העומדת ברקע האירועים, ואולי אף תפעל בהשפעתה.¹⁶

בסיפורנו הדמות הנושאת את ידיעת הנבואה העומדת ברקע האירועים היא כמובן זו של יהוא. ובנסיבות הסיפור שאנו עומדים בו, שבהן נתבע יהוא לעשות מעשים קשים – להכרית את בית אחאב מן העולם ולהסביר את מעשיו, הוא מעלה את זכרה של נבואת אליהו בכרם נבות פעם אחר פעם, הן כהסבר למעשיו והן כהסבר להתרחשות שאינה תלויה במעשיו. הנה שתי הדוגמאות הראשונות לכך בסיפורנו:

כה וַיֹּאמֶר אֶל בְּדָקָר שְׁלֹשָׁה: שָׂא הַשְּׁלֹכְהוּ בְּחֻלְקָת שִׁדָּה נְבוֹת הַיִּזְרְעֵאלִי
 כו כִּי זָכַר אֲנִי וְאַתָּה אֶת רִכְבֵּים צְמָדִים אַחֲרֵי אַחְזָב אָבִיו, וְהִ' נָשָׂא עָלָיו אֶת הַמַּשָּׂא הַזֶּה.
 כו אִם לֹא אֶת דְּמֵי נְבוֹת וְאֶת דְּמֵי בְנָיו רָאִיתִי אֲמַשׁ נָאִם הִ', וְשַׁלְּמֵתִי לָךְ בְּחֻלְקָה הַזֹּאת נָאִם הִ' וְעַתָּה שָׂא הַשְּׁלֹכְהוּ בְּחֻלְקָה כְּדָבַר הִ'.

לה וַיֵּלְכוּ לְקַבְּרָהּ וְלֹא מָצְאוּ בָּהּ כִּי אִם הַגְּלִגְלֵת וְהַרְגְּלִים וְכַפּוֹת הַיָּדִים.
 לו וַיֵּשְׁבוּ וַיִּגִּידוּ לוֹ, וַיֹּאמֶר דָּבַר הִ' הוּא אֲשֶׁר דָּבַר בְּיַד עֲבָדוֹ אֱלֹהֵינוּ הַתְּשֻׁבִי לְאִמֶּר:
 לו בְּחֻלְקָה יִזְרְעֵאל יֵאָכְלוּ הַכְּלָבִים אֶת בָּשָׂר אֵיזָבֵל.
 לו וְהִיִּתָּה נְבֵלַת אֵיזָבֵל כְּדָמֶן עַל פְּנֵי הַשִּׁדָּה בְּחֻלְקָה יִזְרְעֵאל, אֲשֶׁר לֹא יֵאמְרוּ זֹאת אֵיזָבֵל.

כך נזרע סיפורנו לכל אורכו בתזכורות מפורשות וברמזים המקשרים אותו ללא הרף לאליהו הנביא, לפעולותיו ולנבואותיו, ומרוממים אותו מסיפור פוליטי לסיפור נבואי.

בהמשך סדרת עיונים זו עוד נקדיש עיון מיוחד לקשרים הרבים בין יהוא לאליהו, ונסיק מכך מסקנות עומק ביחס לסיפורנו. אך בשלב המוקדם שבו אנו מצויים די לנו במה שאמרנו כדי להצדיק את הכללת סיפור מרד יהוא בין 'סיפורי הנביאים' שבספרנו. ושמה ניתן לומר אף יותר מכך: סיפור מרד יהוא נמנה עם הסיפורים שבמרכזם עומדת דמותו של אליהו הנביא, והוא חותם בעצם את 'פרקי אליהו'.

בספרנו 'פרקי אליהו' לא הגענו לדון בסיפור מרד יהוא כלל, אולם ב'פרקי אלישע' הקדשנו סדרה – 'מינוי יהוא' – ובה עיונים אחדים על תחילתו של סיפור מרד יהוא (עמ' 612–646). בהערת כוכבית בראש סדרת העיונים ההיא כתבנו, כי אין בכוננתנו לעסוק בסיפור מרד יהוא לשם עצמו, אלא רק במה שנוגע לאלישע ולאליהו רבו. ואכן רוב עיסוקנו באותה סדרה נגע לאלישע ולשייכותו למרד יהוא, הן כמי שהתניע את תהליך המרד בראש הסיפור והן כמי שנעלם החל מאותו מעשה ועד למותו עשרות שנים אחר כך.

בסדרת העיונים הנוכחית כוונתנו לעסוק בסיפור מרד יהוא כשלעצמו, ואילו במה שנוגע לאלישע ולשייכותו למרד זה, די לנו במה שכתבנו ב'פרקי אלישע'. לפיכך ניטול מאותה סדרת עיונים שבי'פרקי אלישע' רק את מה שמתאים ונחוץ לסדרת עיונים זו, תוך התאמת הדברים למסגרת העיונים שבה אנו מצויים עתה.

• ..... •
 • כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולרב אלחנן סמט, תשע"ח •
 • עורכת: נחמה בן אדרת •
 • ..... •
 • בית המדרש הוירטואלי שליד ישיבת הר עציון •
 • האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il> •
 • האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org> •
 • משרדי בית המדרש הוירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5 •
 • דוא"ל: office@etzion.org.il •
 • ..... •

¹⁶ בסיפור פילוג המלוכה מתקיים תנאי זה בידיעתו של ירבעם כי נתמנה למלוכה על שבטי ישראל בידי אחיה השילוני, אפס, בנסיבות הסיפור ההוא ראויה לירבעם לשתוק ולהסתיר את ידיעתו זו. את טעם הדבר הסברנו שם בעיון ג סעיף 4.